

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA FE'L TURLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI

Komilova Sevinch Ikromovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya. Maqola ingliz va o'zbek tillaridagi fe'l turlari va ularning grammatik, morfologik va sintaktik xususiyatlarini qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot metodlari sifatida kontrastiv tahlil, morfologik va sintaktik analiz, hamda qiyosiy tipologik yondashuvlar qo'llanilgan. Natijalar lingvistik tadqiqotlar, tarjima va til o'qitish metodikasi uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: fe'l, morfologiya, sintaksis, qiyosiy tipologiya, ingliz tili, o'zbek tili.

СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ТИПОВ ГЛАГОЛОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. Статья посвящена сравнительно-типологическому изучению глагольных типов и их грамматических, морфологических и синтаксических особенностей в английском и узбекском языках. В качестве методов исследования использовались контрастивный анализ, морфологический и синтаксический анализ, а также сравнительно-типологический подход. Результаты исследования имеют практическое значение для лингвистических исследований, перевода и методики преподавания иностранных языков.

Ключевые слова: глагол, морфология, синтаксис, сравнительная типология, английский, узбекский язык.

A COMPARATIVE STUDY OF VERB TYPES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract. This article is devoted to a comparative typological study of verb types and their grammatical, morphological, and syntactic features in English and Uzbek. The research methods used include contrastive analysis, morphological and syntactic analysis, and a comparative typological approach. The results of the study have practical implications for linguistic research, translation, and foreign language teaching methods.

Key words: verb, morphology, syntax, comparative typology, English, Uzbek language.

Tilni uning shakllari va tuzilmalarida o'rganish ko'pincha qiyosiy nuqtai nazardan juda katta foyda keltiradi. Qiyosiy tilshunoslik, ayniqsa qiyosiy-tipologik tadqiqotlar, tillar

o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni o'rganish uchun kuchli linzani taklif etadi, ham universal lingvistik tamoyillarni, ham turli tarixiy va madaniy yo'nalishlar bilan shakllangan noyob xususiyatlarni ochib beradi.

Fe'llar, gaplarning dinamik yadrosi sifatida, harakatlar, holatlar va hodisalarni ifodalash uchun juda muhimdir. Ularning murakkab morfologiyasi, xilma-xil sintaktik xatti-harakatlari va boy semantik nyuanslari ularni tipologik tadqiqotlar uchun katta ahamiyatga ega. Hind-yevropa oilasiga mansub ingliz tili va turkiy til bo'lgan o'zbek tili juda xilma-xil grammatik tuzilmalar va tarixiy rivojlanishlarga ega bo'lgan turli lingvistik turlarni ifodalaydi. Bu tipologik farqlanish ushbu ikki tilning og'zaki ma'no va funksiyani qanday kodlashini ochib berish va ular vaqtinchalik, aspektual, modal va boshqa grammatik kategoriyalarni yetkazish uchun foydalanadigan mexanizmlarni aniqlash uchun jozibador imkoniyat yaratadi.

Tillararo tadqiqotlarga qiziqish ortib borayotganiga qaramay, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi fe'llarning keng qamrovli va tizimli qiyosiy-tipologik tahlili keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarbligini saqlab qolmoqda. Mavjud tadqiqotlar ko'pincha individual grammatik kategoriyalarga yoki o'ziga xos lingvistik hodisalarga qaratilgan bo'lib, bunday qiyosiy harakatlar uchun yaxlit metodologik asoslarda bo'shliq qoldiradi.

Yuqorida aytilganidek, fe'l (verb) — tilning eng muhim grammatik birligi bo'lib, inson harakati, holati yoki voqea sodir bo'lishini ifodalaydi. Ingliz va o'zbek tillari turli tipologik xususiyatlarga ega bo'lganligi sababli, ularning fe'l tizimlari morfologik, sintaktik va semantik jihatdan sezilarli farqlarga ega.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi fe'l turlarini tipologik jihatdan taqqoslab, o'xshashlik va farqlarini aniqlashtiramiz.

Buning uchun, dastavval, ingliz va o'zbek tillarida fe'l tushunchasi va klassifikatsiyasini ko'rib chiqaylik. Fe'l — sub'ektning harakati yoki holatini ifodalaydigan, gap tarkibida predikat vazifasini bajaradigan so'zdir. Lingvistik adabiyotlarda fe'llar turlicha tasniflanadi:

- Morfologik jihatdan: inflected (shakllangan) vs uninflected (shakllanmagan).
- Sintaktik jihatdan: transitive, intransitive, ditransitive.
- Semantik jihatdan: dynamic (harakat), stative (holat), psych-verbs (ruhiy-hissiy).

Ingliz tili — analitik til, ya'ni grammatik ma'no ko'proq yordamchi so'zlar va so'z tartibi orqali ifodalanadi. "Analitik til" atamasi lingvistika fanida grammatik ma'no asosan so'zlarning o'zgarishi (morfologik qo'shimchalar) orqali emas, balki so'z tartibi, yordamchi so'zlar va kontekst orqali ifodalanadigan tillar uchun ishlatiladi.

Masalan, ingliz tilida "past tense" (o'tgan zamon) ko'pincha fe'lning o'zgarishi bilan

emas, yordamchi soʻz yoki feʼlning oʻzgargan shakli bilan ifodalanadi:

I eat → hozirgi zamon

I ate → oʻtgan zamon.

Bu biroz morfologik oʻzgarish boʻlsa ham, ingliz tilida koʻplab zamonlar yordamchi feʼllar orqali ifodalanadi: I have eaten, I will eat.

Oʻzbek tili — agglutinatív (yopishqoq) til boʻlib, qoʻshimchalar yordamida feʼl shakllari hosil qilinadi. “Agglutinatív” til — bu tilda grammatik maʼno asosiy soʻzga turli qoʻshimchalar “yopishib” hosil qilinadi. Yaʼni, bir soʻzga bir nechta qoʻshimcha qoʻshish orqali zamon, shaxsi, feʼl turi, moʻljali va boshqa grammatik maʼnolar beriladi.

Masalan: ye (asosiy feʼl) + qoʻshimchalar → yedim, yeyapman, yeyman.

Endi ingliz va oʻzbek tillarida feʼl turlarining morfologik, sintaktik va semantik qiyosiy tahlilini keltiramiz.

1) Morfologik tahlil.

Ingliz tilida:

- Feʼl shakli koʻpincha oʻzgarmaydi, grammatik maʼno yordamchi soʻzlar orqali ifodalanadi: *I am reading, She has written.*
- Qoʻshimchalar: -s (uchinchi shaxs), -ed (oʻtgan zamon).

Oʻzbek tilida:

- Feʼl shakllari qoʻshimchalar orqali kengayadi: *yoz-moq → yoz-di → yoz-yap-di.*
- Qoʻshimchalar zamon, shaxs, koʻriinish, modal va holatni belgilaydi.

2) Sintaktik tahlil.

Ingliz tilida: qatʼiy SVO (Subject-Verb-Object) tartibi: *The boy eats an apple.*

Oʻzbek tilida: SOV tartibi asosiy, lekin soʻz tartibi erkin: *Bola olma yedi.*

- Ingliz tilida feʼl jumla boshida kelmaydi, Oʻzbekda esa feʼl koʻpincha oxirda.

3) Semantik tahlil.

- Ingliz tilida feʼllar polysemik (bir soʻz bir necha maʼnoni bildirishi mumkin).
- Oʻzbek tilida qoʻshimchalar orqali aniq maʼno beriladi: *bil-moq, tushun-moq.*
- Dynamic vs stative feʼllar har ikkala tilda mavjud, lekin ifoda usuli farqlanadi.

Taʼkidlash lozimki, ingliz va oʻzbek tillari feʼllarini qiyosiy oʻrganish tarjima va til oʻqitish uchun muhim. Feʼl shakllarini taqqoslash orqali tarjima xatolarini kamaytirish mumkin. Lingvistik dasturlar va elektron platformalar orqali feʼllar qiyosini avtomatlashtirish mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ingliz tili analitik, oʻzbek tili agglutinatív til sifatida feʼl tizimlari bilan ajralib turadi. Morfologik, sintaktik va semantik jihatdan feʼl turlarida sezilarli farqlar mavjud.

ADABIYOTLAR:

1. Alimova M.X., Rasulov Z.I. *Comparative Typology of the English and Uzbek Languages*. Buxoro, 2022.
2. Fozilov P.S. *Method and Methodology of Comparative-Typological Research of Verbs in English-Uzbek Languages*. CAJLPC, 2023.
3. Khalilova S.Z. *Comparative Typology of Word Forms in English and Uzbek*. EIJournal, 2022.
4. Mustafaeva G. *English Grammar and Uzbek Translation*. Tashkent, 2021.